

Subjekt, Eventyr og Narratologi

Borge Hansen: *Folkeeventyr, Struktur og Genre*
Munksgaard, 1971

Vladimir Propp's analyse af eventyrets morfologi har som analytisk og teoretisk forudsætning haft stor betydning for udformningen af den narratologiske teori. Morfologiens funktionsrække er i forskellig sammenhæng blevet analyseret med den hensigt at transformere funktionsrækken til en generel narrativ model. Denne analyse har, især hvad angår A. J. Greimas' bidrag, ført til meget anvendelige resultater, der foruden at være et skridt på vejen til en semiotisk teori om betydningsforløb har påvist en række textteoretiske muligheder i Propp's model, der på grund af historisk-teoretiske omstændigheder ikke er blevet udnyttet i *Morphology of the Folktale*.

Den mest nærliggende af disse muligheder er måske den teori om eventyrets semiotik, som morfologien ikke repræsenterer. Med undtagelse af A. Dundes idéforladte undersøgelse af nordamerikanske indianske folkeeventyr er en sådan analyse mig bekendt ikke blevet udført, og det er i denne sammenhæng Borge Hansens bog om eventyrenes struktur og genre har interesse, ikke mindst da den inddrager den franske narratologi i analysen.

Forholdet mellem denne senere udvikling af Propp's teorier og BH's analytiske intentioner viser sig desværre at være temmelig problematisk og rumme en del uklarheder. BH angiver præmisserne for sin analyse således: "I gennem en erkendelse af begreber som rum og tid afspejles den tilgrundliggende narrative struktur, som konstituerer det mytiske univers, der er bygget op omkring det enkelte individ som centrum".

Hermed knyttes analysen til en overmåde traditionsrig textteori, hvis væsentlige kendetegn er, at den beskriver textens betydningsunivers i entydig relation til individet, bestemmer textens betydning som individets betydning. Teorien må da forstå betydningstransformationerne som forløb manifesteret af og indeholdt i det enkelte individs historie, idet prædikaterne knyttet til dette individ er repræsentative for hele betydningsuniverset. De øvrige betydningslementer investeres i dette forløb som betingelses- eller determinationsforhold, og individets handlinger er således den kohærens-skabende faktor; lørevet fra individcentreringen fremstilles betingelsesforholdene som abstrakte og sekundære, uforklarlige. Kollektivet eller samfundet eksisterer kun i kraft af heltens forholdet sig i handling, som hans udfordring og belønning.

I forlængelse af denne teori udformer BH den transformationelle model

som en mytisk initiationsproces, hvis endemål er heltens erhvervelse af en samfundsmæssig status, og forlorets dialektik placeres i heltens relationer til hjælpere og modstandere, eller mere præcist i etableringen af disse relationer.

For at undgå misforståelser: en sådan analyse lader sig med stor "rimelighed" gennemføre på folkeeventyret, blandt hvis væsentlige kendetegn den dominerende helt må regnes. Men den placerer sig altså samtidig i en abstrakt problematik idet den må give afskald på at beskrive eventyrets textualitet, textens betydningsmæssige og andre betingelsesforhold, og afskærer sig dermed muligheden for at nå ud over textens selvforståelse.

Og en sådan analyse kan under ingen omstændigheder forstås som en videreudvikling af Propp's model, hvis væsentligste pointe er den funktionelle autonomi, d.v.s. betydningskategoriernes uafhængighed af personer i teksten. Det lader sig forholdsvis let vise, at Propp ikke når frem til en funktionsdefinition, der opfylder disse krav, men det er unægteligt en misforståelse af narratologiens projekt at ville udbedre dette misforhold ved ureflekteret at genindføre person- eller individbegrebet.

I den semiotiske problematik spiller en analyse af individ- og i videre forstand subjektbegrebet en væsentlig rolle, og denne analyse er ikke mindst vigtig i forbindelse med analysen af folkeeventyr, eller mere generelt mytiske tekster. Disse tekster forstås traditionelt som omhandlende for individet fundamentale problemstillinger, knyttet til forholdet mellem barnet og den voksne, seksualtematikken og i sidste instans naturen som essentiel og urokelig betydningsstruktur.

Helten og det mytiske subjekts handlinger forstås som en DEMONSTRATION af tragiske og/eller lyksalige betingelsesforhold, der atter subsumeres i redundansens evindelige eufori. De overindividuelle betydningsforhold forstås udtømmende og definitivt repræsenteret i det enkelte menneskes historie, den enkelte tekst inkarnerer den mulige totalitet, og dermed transgressionens umulighed.

Det er imidlertid klart, at en sådan analyse i modsætning til sine prætentioner er en absolut negation af subjektet, der totalt opsuges i de forudsatte betingelsesforhold. Det enkelte subjekt kan kun "vælge" mellem at påtage sig sin rolle og gennemspille forløbet eller lade sig glorificere i en tragisk undergang. Dette understreger, at målet med den semiotiske kritik ikke er at "fjerne" subjektbegrebet fra den teoretiske praxis, men derimod at udforme det så det ikke betingelsesløst knyttes til et enkelt individ eller et andet entitet/identitetsbegreb, men derimod muliggør en beskrivelse af forskellige praxisniveaers indbyrdes dialektik. Det umiddelbare problem er i denne sammenhæng at undersøge, hvorledes en individcenteret analyse, som den fremstilles i BH's bog, betinger forståelsen af eventyret og den narratologiske teori.

Som det kunne ventes ud fra de foregående overvejelser forløber mødet

mellem Propp og analysen af eventyrene fra Kær herred kun i en tilsyneladende idyl. Funktionsbegrebet omtales f.eks. således: "En funktion skal derfor betragtes som et optrin eller en episode, hvori der indgår personer og hvor betydningsindholdet udgøres af den rolle, som funktionen spiller for de relationer, der eksisterer mellem de personer, som er engageret i episoden".

Uden at tage munden for fuld kan man vel hævde, at man af Propp's analyse må drage præcis den modsatte konklusion. Der defineres funktionen ud fra dens handlingsmæssige determinationsforhold, uafhængigt af hvem og hvordan den udføres. Cl. Bremond har generaliseret denne definitionspraxis ved sin påvisning af den morfologiske models finaldetermination. Ud fra den kendsgerning at Propp i sin model ikke kan notere samtlige registrerede elementer i teksten drager BH funktionsautonomien i tvivl, men den i øvrigt rimelige anfægtelse af Propp's formalanalyse kan næppe ske på dette grundlag. Propp's problemer med de ikke-funktionelle textelementer må, hvad BH også gør opmærksom på, forstås som et resultat af at teksterne ikke beskrives i henseende til deres betydningsmæssige forhold, en beskrivelse der kunne begrunde modellens nødvendige kohærens, men dette kan ikke føre til et krav om sådan noget som udtømmende beskrivelse, men derimod til problemet om teoriens konkrete selvforståelse, og langt mindre lader der sig af disse indvendinger mod funktionsmodellen konkludere at "den kvalitative karakteristik (bør) dreje sig om netop dem, der fremfører og hvorledes". Det er imidlertid vanskeligt at argumentere konkret mod BH's konklusion da der i bogen ikke argumenteres for den.

Problemet dukker op på en lidt anden led i forbindelse med omtalen af Greimas' modeller. Disses transformative implikation mellem norm- og værdiforhold søges reduceret således at værditilegnelsen ses som indeholdt i og dermed automatisk impliceret af normetableringen. Denne reduktion overser at der imellem A og C-kategorierne er indskudt en kamp, der af Greimas bestemmes som tekstens irreducible diakrone kerne og dermed som transformationens kardinalpunkt. Ved at eliminere denne transformationsproblematik til fordel for en automatisk forløbsproces reduceres samtidig den textdialektik Greimas model rummer. Men det er i forbindelse med BH's analyse signifikant at dette ikke får betydning for beskrivelsen. De betydningsstrukturer Greimas arbejder med er netop tekstens generelle betydningsforhold og textdialektikken tager henblik på transformationen af disse overindividuelle strukturer, der hos BH er den fixerede baggrund for individets udfoldelser. At reduktionen i BH's analyse lader sig gennemføre uden nævneværdige problemer demonstrerer tydeligt den individcentrerede analyses abstrakte karakter.

BH's analytiske model er en forløbsstruktur, hvis faser bestemmes ved etableringen af relationer mellem centralperson, hjælper og modstander.

Personmodellen forklares som "en omlægning af modellen (aktantmodellen) ud fra den grundtanke, at det er relationen, der betinger de optrædende aktanter, og ikke aktanterne, der skaber relationerne". Jeg formoder at der i denne forbindelse er et og andet jeg ikke har forstået. Sådan som BH formulerer sit projekt svarer det i detaljer til Greimas definition af aktantmodellen, og sådan som BH udformer sin personmodel er den nærmest det modsatte af hvad der tilsyneladende er intentionen. Hvor Greimas' aktantielle elementer afledes som konstanter af tekstens determinationsforhold optræder BH's elementer såvel i en virtuel som en aktualiseret gensidig relation. Det kan jeg ikke forstå på anden måde end at personerne er det for analysen på forhånd givne hvorimellem der i forløbet etableres relationer. Mystikken er nok igen et resultat af individproblematikken, idet aktantbegrebet indføres i Greimas' analyse for at skelne mellem subjekt og individ, hvorimod der ikke i BH's analyse forekommer reduktioner af individterminer. Dermed bliver det naturligvis også umuligt at forklare modellen ved at relationerne betinger aktanterne, eller sagt på en anden måde: det er ikke aktanter men derimod aktører der konstituerer BH's model.

Modellens analytiske konsekvenser ligger som tidligere nævnt i at forløbs transformationer defineres i etableringen af disse personforhold, men uden at personrelationen tematiseres. Det medfører at den noget trivielle bestemmelse af individets handlinger som rettet mod opnåelse af social status kun relateres til personmodellen i form af problemet om disse handlingers abstrakte generelle mulighed. Analysens semiotiske konklusion kan parafraseres derhen at det enkelte individ ikke alene magter at gennemføre transformationen, men må forudsætte hjælperens bistand. Denne konklusion, som i relation til de teoretiske forudsætninger forekommer noget skuffende, synes også langt snarere at rejse netop de problemer jeg tidligere har anført. For når det enkelte individ ikke alene magter at gennemføre transformationen, hvad er det da for betingelser denne transformation må forudsætte, på hvilke måder griber hvilket subjekt ind i disse betingelser, hvad er transformationens betydning, og i sidste instans: hvorfor skrives der tekster om denne transformation? Disse spørgsmål, som vedrører analysens vigtigste problemer, behandles ikke i bogen.

Viggo Roder